

דף נ

פד. א. האם יש ביטול לתקרובת עבודת כוכבים?

ב. האם יש ביטול לאבני מרקוליס? מה דינה של תקרובת שאינה כעין פנים?

א. אמר רב גידל א"ר חייא בר יוסף אמר רב: אין ביטול לתקרובת עבודת כוכבים (ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים – מה מת אין לו בטלה לעולם, אף תקרובת עכו"ם).

מדובר לענין האיסור, אבל לענין טומאתה מדרבנן, נסתפקו להלן בתקרובת של אכלין (גב) האם מועיל לה ביטול. ע"ש.

ב. מעשה שבאו עובדי כוכבים ונטלו אבנים ממרקוליס וחיופו בהן דרכים; היו חכמים שהחמירו בדבר ופרשו מהן שהרי היו תקרובת ונאסרו לעולם. והסיקו שהואיל ואין תקרובת כזו בפנים, אינה טעונה ביטול כל עיקר (תוס'. ועיי"ב"א), אך כיון שנעשו עבודת כוכבים בכך שניתוספו על המרקוליס, לכך טעונות ביטול. בגדר 'כעין פנים' – מרש"י משמע שכל תקרובת של מיני מאכל הבאים בפנים [כגון ככר לחם – מנחת מאפה תנור], אעפ"י שלא עשה להם עבודה כעין פנים, נאסר. והתוס' חלקו והוכיחו מהסוגיא שכל שאינה עבודה כעין פנים – פטור.

פה. האם המלאכות דלהלן מותרות בשביעית ובמועד?

א. התלעת האילן.

ב. זיהום האילן (=מריחת זבל במקום פגוע להברחת חרקים וכד').

ג. גיזום.

ד. סיכת שמן לגזום; סיכת פגים.

ה. כריכה, קטימה, בניית 'בתים' והשקאה – לנטיעות.

ו. קשקוש (= הפירה ועידור סביב העצים).

א-ב. התלעת האילן וזיהומו מותרים בשביעית, כי אינם עשויים אלא לקיום האילן (ואינם דומים לזיבול הקרקע שאסור בשביעית, שהוא בכלל עבודת שדה וחרם. רש"י). אבל במועד אסורות, שהטירחה במועד אסורה.

אם בהמתנתו לאחר המועד יופסד, יש לומר שמותר משום דבר האבד [ואעפ"י שמשביחו]. ואפשר שאף באופן זה אסור משום טירחה יתרה (שני תירוצי תוס'. המג"א (תקלו סק"י) נקט כתירוץ השני).

יש זיהום שלא נועד לקיום האילן אלא להברותו (הערוך: להאכילו), והוא אינו מותר אלא עד ראש השנה בנטיעות.

ג. גיזום האילן אסור בשביעית ובמועד (שהרי הוא משביח ומפתח את האילן ואינו נצרך לקיום).

ד. סיכת שמן לגזום – מותרת בשביעית ובמועד [והקשו מאי שנא מהתלעה וזיהום שאסור במועד – ולית נגר ולא בר נגר דיפרקינה?].

סיכת פגים (=תאנים בהנשתן) ניקובם ופיטומם, אינה מותרת בשביעית אלא עד ראש השנה, שהרי מלאכה זו מפטמת ומשביחה.

ה. כריכת נטיעות, קטימתן, עשיית בתים להן והשקאתן, מותרת עד ראש השנה ולא בשנה השביעית עצמה (ותולדות 'זורע' הן. ע' ירושלמי שבת ז,ב).

- א. לפרש"י, טעם ההתר הוא משום שתוספת שביעית מדרבנן ולא מדאוריתא. והתוס' פרשו בשביעית בזה"ז דרבנן, או משום שמלאכות אלו אינן אסורות מהתורה.
ב. השקאת אילנות הזקוקים למים לקיומם – מותרת בשביעית.

ו. שני קשקושים הם: אחד נצרך לקיום האילן, לחפות השרשים הגלויים, והוא מותר בשביעית. ואחר לצורך השבחתו – והוא אסור.

דפים נ – נא

פו. מה דינו של העושה את הפעולות הבאות לעבודת כוכבים?

- א. שבר מקל לפנייה.
ב. זרק מקל לפנייה.
ג. ספת לה צואה.
ד. שחט לה חגב.
ה. זבח לה בהמה בעלת מום.
ו. שחט בהמה למרקוליס.

א. שבר מקל לפני עכו"ם; אם אין עובדים לה במקל כלל – פטור, שאינה עבודה כדרכה וגם אין עבודה זו שייכת בפנים. אבל אם עובדים אותה במקל, כגון בקשקוש המקל לפנייה – חייב על השבירה, שהיא כעין שחיטה (רש"י ותוס'). כן אמר רב. ואמרו שלדברי רבי יהודה וחכמים שבברייתא – פטור (וכן י"א בדעת רבי יוחנן, כדלהלן).

יש מהראשונים מפרשים שאפילו אין עובדים לה במקל כלל – חייב.

ב. זרק מקל לפנייה – פטור, מפני שאינה זריקה המשתברת, כזריקת דם על המזבח. ואם דרך עבודתה בזריקת מקל – חייב.

כן פרש"י. ויש שפרשו אפילו עבודתה בקשקוש מקל, הזורק חייב (ער"ן).

ג. ספת לה צואה – חייב. כן שנו בברייתא. והעמידה בצואה לחה שיש כאן 'זריקה המשתברת', אבל בלאו הכי פטור.

א. לפרוש התוס' מדובר בשדרכה בצואה, אבל אם אין דרכה כלל בצואה – פטור. ויש חולקים (עריטב"א).

יש אומרים שלרבי יוחנן להלן פטור.

ב. לכאורה נראה שצואה יבשה המתפוררת בזריקתה – חייב, כדין זריקה המשתברת. (וע' גם בחזו"א מנחות כג,ח שעפר ודבר מפורר בכלל 'זריקה משתברת' [וע"ע מקדש דוד קדשים ז,ד].)

היה דרכה בספיתת צואה – חייב בכל אופן.

ד. שחט לה חגב; ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרים. מחלוקתם האם להשוות שחיטת חגב לשחיטת בהמה וכעין פנים הוא, או שמא אין זו שחיטה כלל. לדברי רב שחייב בשבירת מקל, ודאי חייב בשחיטת חגב. מדובר בע"ז שעבודתה בחגב בענין אחר שלא בשחיטה. אבל אם אין דרכה בחגב כל עיקר – פטור לכולי עלמא (תוס'). ויש חולקים. היתה דרך עבודתה בשחיטת חגב – חייב לדברי הכל.

ה. זבח בהמה בעלת מום לעכו"ם; מום שכשר בהקרבת בן נח בבמה לגבוה – ודאי אינו פוטר. אבל מחוסר אבר שפטול בבן נח – פטור. כן אמר רבי יוחנן.

לדעת התוס', אם עובדים אותה בבהמה – חייב עליה אף במחוסרת אבר, ולא דיבר רבי יוחנן אלא כשאין דרכה בבהמה כלל. ויש אומרים שאין חילוק בדבר, וריו"ח חולק על רב שחייב אפילו על שבירת מקל, ולדעתו אין חייבים אלא בראוי לאהל מועד. ולדעת הרמב"ם, מחוסרת אבר גרע משבירת מקל, שגזרת הכתוב הוא לפטור בה.

ו. השוחט בהמה למרקוליס – חייב (ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם. רבי אלעזר).

דף נא

פז. האם הדברים דלהלן אסורים בהנאה?

א. מקל ששברוהו בפני עבודת כוכבים כצורת עבודה.

ב. מקל שנזרק לפניו.

ג. אבנים שנזרקו למרקוליס.

ד. מעות, כסות וכלים הנמצאים בראשו.

ה. דברים שכיוצא בהם קרבים על גבי המזבה, שנמצאו לפניו.

ו. גינה ומרחץ השייכים לעבודת כוכבים.

א. מקל ששברוהו לעכו"ם כצורת עבודה; לדברי רב שבירתו הרי היא כשחיטת בהמה, ונעשה המקל 'תקרובת' ונאסר עולמית.

ב. מקל שנזרק לפניו – לא נאסר (רב נחמן בשם רב), כיון שאינה זריקה המשתברת – אין זו תקרובת אסורה, שאינה כעין עבודת פנים. (ואע"פ שדרך עבודתה בזריקה זו והזורק חייב. כפרש"י).

ג. אבני בית מרקוליס לא נאסרו משום 'תקרובת', כיון שאין שם זריקה משתברת. אבל בזריקתן שם נהיות כעבודת כוכבים עצמה. הלכך לפי הדעה האומרת שאין עבודת כוכבים נאסרת עד שתעבד, האבן שנזרקה באחרונה אינה אסורה, שהרי לא עבדה. לא נאסרו אלא שאר אבנים, ע"י זריקת אבן נוספת, שהיא עבודת המרקוליס. ולדעת רב אשי, גם האבן האחרונה אסורה לדברי הכל, מפני שנעשית תקרובת לעצמה, והרי נעבדה.

ביטול מועיל לאבני מרקוליס כנוכח לעיל.